

індивідуальних робочих місць перед кожною зміною чисельності; забезпечити участь та врахування думки технічної інспекції праці Дорпрофсож у ролі незалежних експертів у комісіях з прийому закінчених будівельних та реконструйованих об'єктів виробничого призначення, дослідних зразків продукції, виробів, спецодягу та нової техніки, робочих місць, у тому числі залізничного рухомого складу, включаючи спеціальний, а також у розробленні технічних завдань та технічних умов на серійне виробництво цієї техніки. Цей захід забезпечить більш ретельну перевірку нової техніки, яка використовується на залізничному транспорті; необхідно здійснювати роботу по втіленню технічних засобів, які забезпечують зниження травматизму та чисельності працівників, які виконують трудові функції на роботах із шкідливими та/або небезпечними умовами праці, а також на роботах, які виконуються в особливих температурних умовах.

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що на залізничному транспорті здійснюється комплексне правове регулювання охорони праці; а галузевим та локальним правовим актам з охорони праці належить провідна роль.

Література

1. Надворная Н. М. Коллективно-договорное регулирование социально-трудовых отношений на железнодорожном транспорте: На материалах Дальневосточной железной дороги — филиала ОАО «РЖД»: Дис... канд. экон. наук. — Хабаровск, 2006.
2. Шептулина Н. Н. Охрана труда // Трудовое право России: Учеб. для вузов / Отв. ред. Р. З. Лившиц, Ю. П. Орловский. — М., 1998.
3. Голощапов С. А. Правовые вопросы охраны труда в СССР. — М.: Юрид. лит., 1982.
4. Трудове право України: Акад. курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін.; За ред. П. Д. Пилипенка. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К.: Ін-Юре, 2006.
5. Смирнов О. В. Основные принципы советского трудового права. — М.: Юрид. лит., 1977.
6. Довідник залізничника: У 8 кн. Кн. 4. Охорона праці / Д. В. Зеркалов, В. С. Остапенко, М. В. Дорошенко та ін.; За ред. Д. В. Зеркалова. — К.: Основа, 2004.
7. Рабочее слово. — 2007. — 11-17 авг.

УДК 347.962(477)

В. В. Кривенко

УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

Функції органів судової влади та органів суддівського самоврядування реалізуються у певних організаційно-правових формах, під якими слід розуміти зовнішні вияви конкретних дій, які здійснюються органами управління для реалізації поставлених перед ними завдань.

Необхідність удосконалення організаційно-управлінської діяльності судів звернуто увагу в доповіді Голови Верховного Суду В. Онопенка на VIII надзвичайному з'їзді суддів України [1].

© В. В. Кривенко, 2008

З урахуванням характеру та змісту організаційно-управлінської діяльності в судах вважаємо за можливе виділити такі її форми:

- видання актів локальної і відомчої нормотворчості;
- формування внутрішньосистемних організаційних структур;
- проведення організаційних заходів, пов'язаних з обговоренням питань діяльності судових і самоврядних структур і проведення у життя прийнятих рішень;
- виконання організаційно-технічних операцій, пов'язаних з виданням індивідуальних правових актів, управлінських рішень і вчиненням дій;
- здійснення координації з іншими органами;
- здійснення контролю.

Видання нормативних актів у судовій системі і системі суддівського самоврядування можна розглядати як певну ознаку самоорганізації, однак лише частково, оскільки її межі визначені законом.

Певна частина нормативних актів видається безпосередньо на підставі конкретних приписів, що містяться у законі. Так, Пленум Верховного Суду України затверджує власний Регламент (п. 9 ч. 2 ст. 55), а Президія Верховного Суду — Положення про порядок організації і діяльності науково-консультативної ради цього Суду (ч. 2 ст. 57 Закону про судоустрій). Інші нормативно-правові акти і акти, пов'язані з ними, видаються у випадках, коли це органічно впливає з завдань і функцій відповідних органів.

Це є особливо властивим для органів суддівського самоврядування, враховуючи демократичний характер засад їх діяльності. Такий підхід набуває особливо важливого значення стосовно її процесуальних аспектів. Як відзначив О. Кутафін, «процесуальні норми розраховані на здійснення найдемократичніших принципів управління суспільством... Запровадження процесуальних норм дисциплінує учасників правозастосовчого процесу, сприяє додержанню законності у всіх сферах і на всіх стадіях діяльності із застосування норм матеріального права» [2, 99]. У таких випадках органи суддівського співтовариства цілком підготовлені для того, щоб виступати як суб'єкти правотворчості.

Окремі акти нормативного характеру можуть видавати з'їзди і конференції суддів, наприклад регламенти з'їздів суддів України, які затверджуються на початку їх роботи. Це стосується і Положення про Раду суддів України (далі — РСУ), Кодексу професійної етики суддів [3, 252–254], інших нормативних актів, проте основна їх маса видається радами суддів, особливо РСУ.

Так затверджено положення про порядок виготовлення, обліку, видачі та знищення посвідчень професійних суддів, суддів у відставці, народних засідателів і присяжних, затвердження порядку нарахування заробітної плати суддям, перелік вимог, що пред'являються до приміщень районних, міських судів, описи та зразки мантиї суддів судів загальної юрисдикції, опис та зразок нагрудного знаку судді тощо. Триває робота над іншими правовими актами внутрішньоорганізаційного характеру. Поставлено завдання найближчим часом завершити формування цієї нормативно-правової бази.

Така ж робота здійснюється органами суддівського співтовариства Російсь-

кої Федерації, де Радою суддів Росії затверджені Положення про екзаменаційні комісії з приймання кваліфікаційних екзаменів на посаду судді [4, 71–73], Типові правила внутрішнього розпорядку суду [5, 74–76] та інші документи.

Як своєрідні квазінормативні акти можна розглядати акти погодження, які стосуються проектів нормативних актів, розроблених Державною судовою адміністрацією (ДСА). Більшість повноважень органів ДСА, передбачених у ст. 126 Закону про судоустрій, стосуються внутрішніх питань управління судовою системою, а тому органи суддівського самоврядування безпосередньо причетні до вирішення цих питань. Це є юридичною підставою для погодження актів ДСА з РСУ.

Так, РСУ були погоджені розроблені ДСУ єдині нормативи фінансового забезпечення судів загальної юрисдикції, типовий регламент кваліфікаційних комісій суддів, Положення про службу судових розпорядників, Інструкція із судового діловодства в місцевому загальному суді та низка інших актів [6].

Індивідуальні правові (правозастосовчі) акти видаються керівниками судів (накази і розпорядження), президіями судів (рішення, які підписуються головами судів), пленумами вищих спеціалізованих судів і Пленумом Верховного Суду України (постанови).

Формування внутрішньосистемних організаційних структур здійснюється за участю різних суб'єктів судової влади: голів судів, президій апеляційних, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України, пленумів вищих спеціалізованих судів та Пленуму Верховного Суду України. Вирішальну роль відіграють колегіальні органи судового управління, що відповідає демократичним засадам судової системи і запобігає прийняттю необґрунтованих вольових рішень.

Як відомо, первинним проектом конституційної реформи в Україні передбачалося позбавити з'їзд суддів України права призначати суддів Конституційного Суду України. Цей намір викликав негативні відгуки в юридичній періодиці [7, 146; 8, 114] і осуд з боку суддівського співтовариства на засіданнях РСУ. І справді, наслідком такого кроку стало б порушення балансу між гілками влади, приниження авторитету судової влади і органів суддівського самоврядування. На щастя, ця сумнівна новація не дістала закріплення у Законі «Про внесення змін і доповнень до Конституції України».

Обговорення питань діяльності судових і самоврядних структур відбувається як шляхом безпосереднього спілкування між її суб'єктами, так і проведення оперативних та інших нарад, зустрічей, семінарів тощо.

Проте найбільш упорядкованою і конкретною формою такого обговорення проблем є їх розгляд на засіданнях колегіальних органів судового управління (президіях і пленумах судів), з'їздах і конференціях суддів, рад суддів.

У зв'язку з цим виникають питання щодо ролі президій судів і навіть щодо доцільності їх подальшого існування. Після того як вони перестали здійснювати правосуддя як наглядова інстанція, їх правовий статус істотно змінився. Це дало підстави для закликів до їх повної ліквідації. Зокрема, на IV з'їзді суддів України з такими пропозиціями виступили делегати від Київської і До-

нецької областей. Проти цієї ідеї виступив колишній Голова Верховного Суду України В. Малярєнко [9, 6]. І справді, президії судів, з одного боку, багато уваги приділяють обговоренню актуальних питань їх діяльності, що саме по собі приносить велику користь. Це особливо важливо в умовах, коли структури безпосередньої суддівської демократії — збори суддів не мають своїх виконавчих органів (за чинним законодавством) і президії певною мірою замінюють їх. Крім того, потрібно зважати на те, що президії судів наділені правом виносити як рекомендаційні, так і імперативні управлінські рішення з окремих питань [10, 5].

Колишній Голова Верховного Суду України В. Бойко вважає недоцільним існування пленумів у вищих спеціалізованих судах [11, 4]. Це питання могло б постати на порядку денному в разі прийняття його ж пропозиції про позбавлення їх права надавати рекомендації з застосування судами законодавства. Проте в сучасних умовах, особливо з урахуванням великого обсягу такої діяльності пленумів Вищого господарського і Вищого адміністративного судів, це питання не можна назвати актуальним.

Існування координаційної функції в судовому управлінні пов'язано з необхідністю узгоджувати зусилля низки структур, які тим чи іншим чином беруть у ньому участь.

Необхідність у координації об'єктивно обумовлена тим, що багато управлінських рішень у сфері судоустрою приймається різними державними органами і органами суддівського самоврядування. В таких умовах відмова від координації могла б призвести до знеосібки. З іншого боку, координаційні дії не повинні виходити за межі повноважень тих чи інших органів, визначених законом, щоб не допустити протиправного втручання в чужу сферу відповідальності.

Основними видами координації, а відтак і взаємодії є: взаємний обмін інформацією організаційно-управлінського характеру, двосторонні і багатосторонні контакти представників різних управлінських структур; розроблення спільних заходів, підготовка проектів правових актів та інших документів, спільна участь у вивченні організації роботи в судах, участь представників одних управлінських структур у засіданнях колективних органів інших структур і, нарешті, проведення спільних засідань цих органів з прийняттям спільних рішень, обов'язкових для виконання всіма учасниками. Координація і взаємодія здійснюються на засадах рівноправного партнерства різних структур. Йдеться передусім про президії судів, ради судів та РСУ, органи ДСА.

Так, на спільному засіданні президії апеляційного суду Волинської області; обласної ради суддів і територіального управління ДСА було розглянуто питання про стан стажування суддів місцевих судів [12, 7]. На спільному засіданні Президії Верховного Суду України, президії РСУ підбивались підсумки вивчення стану організації і здійснення правосуддя в окремих областях [13, 11], на розширених засіданнях Президії Верховного Суду України та колегії ДСА України розглядають питання «Про роботу Державної судової адміністрації України та пріоритетні напрямки організаційного забезпечення діяльності

судів». Рішення, які приймаються на таких спільних засіданнях, підписуються усіма керівниками цих органів у рядок, що підкреслює партнерство стосунків.

З урахуванням потенціалу усіх цих органів можна стверджувати, що їм під силу і розроблення спільних документів концептуального характеру, особливо якщо при цьому буде використано можливості найактивніших у науковому пошуку членів суддівського співтовариства. «Пропоную суддівському товариству, — пише Д. Луспенник, — за участю рад суддів прийняти Концепцію інформаційної політики судової системи (до речі, в Росії вона уже давно прийнята), яка б включала системний підхід до проведення комплексу заходів нормативно-правового, організаційного, науково-дослідного, видавничого та іншого характеру, спрямованого на гармонізацію відносин судової влади і суспільства, розуміння громадянами важливості судової реформи, що проводиться в державі, пропаганду принципів правосуддя» [14, 6]. Над цим варто задуматись.

У цілому ж відносини між учасниками координації мають демократичний характер, оскільки вони побудовані на співробітництві органів і посадових осіб та взаємодопомозі.

Наступним кроком у цьому напрямку могло б стати створення координаційної ради представників органів, що здійснюють управління у сфері судоустрою, з обов'язковим включенням до неї представників самоврядних суддівських структур.

Що ж стосується контролю, то він розглядається як «перевірка виконання законів, рішень тощо» [15, 323]. Контроль являє собою невід'ємну складову частину управління, яке через відсутність контролю може втратити свою ефективність. Контроль повинен бути послідовним, об'єктивним, обґрунтованим, законним, оперативним і гласним. У сучасних умовах з урахуванням змін в методах управління і суспільній атмосфері взагалі особливої значущості набуває така риса контролю, як його демократичність, що пов'язано з прозорістю об'єктів контролю, чіткістю контрольних процедур та підвищенням ролі самоврядних структур в його здійсненні.

Суб'єктами контролю у сфері судового управління є всі органи і посадові особи, які здійснюють організаційне керівництво діяльністю судів, навіть якщо їх контрольна діяльність спеціально не виокремлена у відповідних нормах закону.

Найповніше питання контролю відображені у розділі V Закону про судоустрій «Суддівське самоврядування». Органи суддівського самоврядування внаслідок об'єктивних причин не можуть та і не повинні вникати у деталі управлінських питань, обмежуючись глобальними і принциповими проблемами. Відтак в їхній діяльності збільшується питома вага контролю. Законмірність виділення контрольної діяльності суддівського самоврядування обумовлюється потребою запровадити елементи принципу стримування і противаг у межах судової системи. Якщо контроль за судами і судьями здійснюється органами суддівського співтовариства, то це якщо не усуває, то принаймні значно зменшує небезпеку протиправного впливу на них у порівнянні зі здійсненням контролю іншими органами.

Контроль за організацією діяльності судів та органів ДСА покладено на ради суддів (п. 1 ч. 4 ст. 111) та РСУ (п. 3 ч. 5 ст. 116 Закону про судоустрій). Крім того, беручи основну участь у формуванні кваліфікаційних комісій суддів, структури суддівського самоврядування здійснюють на них і певний контрольний вплив. При цьому кваліфікаційні комісії самі можуть бути суб'єктами контролю за діяльністю суддів [16, 3] (зауважимо — суддів, а не судів), оскільки вони здійснюють стосовно них юрисдикційні повноваження.

Підконтрольність органів ДСА органам суддівського самоврядування обумовлена їх підзвітністю самоврядним суддівським структурам [17, 151]. Не випадково з'їзду суддів України надано право висловлювати недовіру голові ДСА України (п. 2 ч. 1 ст. 112 Закону про судоустрій). З цього можна зробити висновок, що прийняття такого рішення має поєднуватися з рекомендацією з'їзду звільняти голову ДСА з посади. Було б ще логічнішим, якби у Законі прямо передбачалося, що висловлення недовіри тягне у таких випадках звільнення з посади, як це передбачено законами стосовно інших посадових осіб (Генерального прокурора України, голів місцевих державних адміністрацій тощо). Слід також передбачити можливість висловлення недовіри керівникам регіональних органів ДСА, причому за рішеннями не лише з'їзду суддів України, але і конференцій суддів.

Слід зауважити, що, будучи об'єктами контролю з боку органів суддівського співтовариства, органи ДСА та їх керівники самі, у свою чергу, є суб'єктами контролю: відомчого — стосовно підпорядкованих їм органів і посадових осіб і позавідомчого — стосовно апарату судів.

Спільною рисою, що стосується усіх суб'єктів контролю за діяльністю судів і суддів у галузі управлінських відносин є те, що цей контроль не може стосуватися додержання ними норм процесуального законодавства при розгляді конкретних судових справ [18, 3].

«Контрольні функції органів суддівського самоврядування... стосуються організації роботи судів з питань діяльності голів судів, їх заступників, суддів, апарату судів по дотриманню законодавства і відповідних нормативних актів у галузі діловодства, статистики, архівної справи, по забезпеченню в цих галузях прав громадян, по зміцненню виконавчої, службової та фінансової дисципліни, додержання судьями норм Кодексу професійної етики судді» [19, 237].

Законодавством і практикою вироблено певні види контрольної діяльності, до яких належать: перевірки стану роботи на місцях, вжиття за їх наслідками заходів щодо нормалізації становища, заслуховування посадових осіб на засіданнях колегіальних органів тощо.

Чинне законодавство прямо не передбачає можливості проведення будь-ким перевірок діяльності судів і суддів. Натомість використовуються інші формулювання. Так, апеляційні суди надають методичну допомогу у застосуванні законодавства місцевим судам (п. 4 ч. 1 ст. 26), вищі спеціалізовані суди — судам нижчого рівня (п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону про судоустрій). Зрозуміло також, що для обговорення президіями судів вищого рівня інформації голів судів нижчого рівня щодо організації роботи потрібно ознайомлення зі станом справ

на місці (вивчення), яке, по суті, трансформується у перевірку. Ця перевірка може поєднуватися з наданням практичної допомоги в організації роботи, але все одно такий захід сприймається суддями перш за все як перевірка, а не як «вивчення» чи «ознайомлення».

Як зазначає В. Маляренко, «постійні планові та позапланові вивчення стану організації здійснення судочинства судами нижчого рівня з виїздом на місця з наступним розглядом результатів цього вивчення на засіданнях Президії Верховного Суду України та Президії Ради суддів України спонукають суддів до того, щоб закон застосовувався чітко і повноваження судді відповідали його високому статусу в державі» [20, 7–8].

Можливо, є доцільним щоб голова РСУ та голови регіональних рад суддів здійснювали свої обов'язки з відривом від суддівської роботи зі збереженням за ними статусу суддів, а до контролю активніше залучалися судді у відставці, збагачені досвідом роботи, але не обтяжені розглядом судових справ.

Як свідчить практика РСУ, підставами для перевірок зазвичай є або наявність узагальненої інформації про незадовільний стан організації роботи в окремих судах, або конкретні звернення громадян і трудових колективів, або повідомлення про протиправні дії щодо суддів. Так, за дорученням РСУ член ради суддя Верховного Суду України О. Волков здійснив у Мукачевому на Закарпатті перевірку обставин незаконного затримання і застосування інших примусових заходів щодо судді місцевого суду з наступним розглядом і вжиттям відповідних заходів. У разі потреби ставиться питання про кадрові висновки. Так, РСУ було поставлено питання про звільнення з посад голови Іршавського районного суду Закарпатської області І. І. Марковича, голови Гірницького районного суду Макіївки Є. П. Завгороднього, голови Шацького районного суду Волинської області В. М. Нечая [21]. Колишній голова Миколаївського місцевого господарського суду В. Фролов на порушення ч. 2 ст. 105 Закону про судоустрій тривалий час відмовлявся скликати збори суддів цього суду, аби уникнути колективної критики за недоліки в роботі, припускався нестриманості і грубощів у стосунках з членами колективу, за що був звільнений з керівної посади [22, 9].

Не лише організаційний, але й контрольний характер носить обговорення управлінських питань на засіданнях президій судів, у тому числі заслуховування інформації голів судових палат щодо діяльності палат, інформації голів місцевих судів щодо організації діяльності цих судів.

Контроль, що здійснюється самоврядними суддівськими структурами, стосується також забезпечення виконання рішень органів суддівського самоврядування. У зв'язку з цим існує потреба в аналізі чинних норм судоустрійного законодавства щодо обов'язковості рішень цих органів.

Рішення зборів суддів судів усіх рівнів є обов'язковим для всіх суддів даного суду (ч. 5 ст. 105, ч. 4 ст. 106). Це викликає подив, якщо взяти до уваги, що зазначені рішення відповідно до цих же норм стосуються не лише суддів, але й працівників апарату судів. Рішення конференцій суддів є обов'язковими для її виконавчих органів і суддів відповідних судів (ч. 3, ст. 108), але це, очевидно,

в буквальному розумінні не поширюється на інші структурні елементи в судах і на їх керівників. Рішення з'їзду суддів України є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх професійних суддів (ч. 3 ст. 112 Закону про судоустрій).

Рішення рад суддів чомусь є обов'язковими лише для суддів, які займають адміністративні (тобто керівні) посади у відповідних судах (ч. 5 ст. 111). Очевидно, для всіх інших суддів і працівників апаратів судів вони не є обов'язковими, а, власне, чому ж? Натомість рішення Ради суддів України є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування (ч. 6 ст. 116 Закону про судоустрій) і лише для них.

Відповідно до ст. 107 Закону виконання рішень зборів місцевого суду за дорученням зборів покладається на голову відповідного суду, а в судах, де діють президії — на президії через відсутність на цьому рівні виконавчих органів. Природно, що виконання рішень конференцій суддів і з'їзду суддів України повинні здійснювати відповідно ради суддів і Рада суддів України. Проте у питаннях, що виходять за межі їх компетенції, конференції і з'їзд можуть доручити виконання своїх рішень головам відповідних судів, що доцільно передбачити у законі.

Рішення ради суддів може бути скасовано лише конференцією суддів та зупинено рішенням Ради суддів України (ч. 5 ст. 111), а рішення РСУ може бути скасовано з'їздом суддів України.

Така регламентація теж є неповною, оскільки вона не встановлює механізму зупинення і скасування рішень зборів і конференцій. Слід установити порядок подання та розгляду питань, рішення з яких були зупинені.

На мою думку, у майбутньому Законі про судоустрій необхідно встановити єдину норму, яка стосується обов'язковості рішень структур суддівського самоврядування, виклавши її у такій редакції:

«Рішення з'їзду суддів України, зборів суддів, конференцій суддів, рад суддів та Ради суддів України, прийняті у межах їх компетенції, є обов'язковими для всіх професійних суддів, керівників судів, інших посадових осіб судової системи України відповідного рівня, органів Державної судової адміністрації України.

Рішення з'їзду суддів України є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування; рішення конференцій суддів — для рад суддів і зборів суддів, рішення Ради суддів України — для конференцій суддів, зборів суддів і рад суддів».

Зрозуміло, що усі ці рішення, прийняті більшістю голосів за наявності кворуму, обов'язкові також для членів відповідних колегіальних органів.

Виконання рішень залежить від їх змісту і ступеня імперативності. На практиці не виникає особливих проблем з вирішенням питань, пов'язаних з організацією роботи колегіальних органів, за винятком хіба що забезпечення кворуму. Крім того, рішення органів вищого рівня повинні беззастережно розглядатися органами нижчого рівня. Ступінь виконання залежить також від того, чи є рішення юридично обов'язковими, тобто такими, що містять імперативні юридично визначені приписи або мають рекомендаційний чи орієнтовний характер.

Законом не передбачено спеціальної юридичної відповідальності за невиконання рішень органів суддівського самоврядування. Проте у випадках, коли це пов'язано з невиконанням або неналежним виконанням суддями і керівниками судів службових обов'язків, до останніх застосовується відповідні заходи дисциплінарного чи іншого впливу.

Зміцненню державної дисципліни і законності в суддівському співтоваристві сприяє перебрання на себе РСУ питань призначення і звільнення керівників судів.

Загалом же удосконалення управлінської діяльності у судовій системі сприятиме підвищенню ефективності її реформування.

Література

1. Закон і бізнес. — 2007. — № 50. — С. 4.
2. Кутафін О. Е. Предмет конституционного права. — М.: Юрист, 2001. — 445 с.
3. Кодекс професійної етики суддів: Дод. до Коментаря до Закону України «Про судоустрій України». — К., 2003.
4. Российская юстиция. — 2002. — № 4. — С. 71–73.
5. Российская юстиция. — 2003. — № 9. — С. 74–76.
6. Рішення РСУ № 22, 23, 28 від 26 листопада 2004 р. // Архів Ради суддів України.
7. Гацьба В. П. Конституційна реформа: проблеми та перспективи // Держава та право. — К., 2003. — Вип. 20. — С. 139–147.
8. Притика Д. М. Судова влада у системі політичної реформи // Вісник господарського судочинства. — 2003. — № 2. — С. 113–115.
9. Маляренко В. Ліквідація президій обласних судів — це неприпустима помилка // Закон і бізнес. — 2003. — № 6. — С. 6.
10. Котепко О. Л., Гончаренко В. Д., Зайчук О. В. Ставлення і розвиток Верховного Суду України // Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 1. — С. 3–11.
11. Бойко В. Ф. Закон про судовий устрій: слово за народними депутатами України // Вісник Верховного Суду України. — 2001. — № 2. — С. 3–7.
12. Кравчук В. О. Суди на Волині: позитивні зрушення в організації забезпечення // Юридичний вісник України. — 2004. — № 6. — С. 7.
13. Про стан організації і здійснення правосуддя в Черкаській області: Постанова № 28 спільного засідання Президії Верховного Суду України і президії Ради суддів України // Архів Ради суддів України. — 2006.
14. Луспесник Д. Авторитет судової влади насамперед залежить від кожного судді // Закон і бізнес. — 2003. — № 10. — С. 6.
15. Ападрійко О. Ф. Контроль // Юридична енциклопедія. — К., 2001. — Т. 3. — С. 323.
16. Селявапов М. Тільки незалежний суддя може працювати з високо піднятою головою // Закон і бізнес. — 2003. — № 22. — С. 3.
17. Омеляненко Г. М. Концептуальні питання судово-правової реформи в Україні // Збірник наукових праць юридичного інституту Одеського університету ім. І. І. Мечникова. — 1996. — Вип. 3. — С. 139–152.
18. Повим Законом України «Про судовий устрій» має бути визначено правові засади діяльності органів суддівського самоврядування: Інтерв'ю з головою Ради суддів України А. Кривенком // Вісник Верховного Суду України. — 2000. — № 2. — С. 2–3.
19. Коментар до Закону «Про судоустрій України» / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К.: Юріком інтер, 2003. — 464 с.
20. Маляренко В. Т. Кримінально-процесуальні гарантії // Законодавство України: Наук.-практ. комент. — 2003. — № 11. — С. 139–152.
21. Рішення Ради суддів України від 16 травня, 26 вересня і 14 листопада 2005 року // Архів Ради суддів України. — 2005.
22. Лист Вищого господарського суду України до газети «Закон і бізнес» // Закон і бізнес. — 2005. — № 12. — С. 9.